

Przekonania młodzieży na temat osób bezrobotnych. Kontekst życia rodzinnego

Family contexts of experiencing unemployment - adolescents' opinions

Key words: beliefs, youth, family, the unemployed.

Abstract. The article is a continuation of the research on the beliefs of the Polish youth regarding the unemployed. Empirical data on adolescents' beliefs regarding persons at risk of social exclusion have been gathered using the survey questionnaire designed by A. Kanios, M. Czechowska-Bieluga, A. Weissbrot-Koziarska R. Krawczyk and P. Zielińska. The article presents the analysis of the statements made by 1084 persons, including a group of 588 secondary school students and a slightly smaller group of 496 tertiary education students attending various programs and coming from nine provinces of Poland. Although a significant number of respondents stress various kinds of difficulties that families of the unemployed face, the analysis can be summarised as relatively positive. However, considering the differences between secondary and tertiary students one can notice that the two groups differ in the way they assess the selected statements regarding the family life of the unemployed. Moreover, the age of the respondents, their place of residence, and the type of education facility they attend influence the results of the survey and are visible in the study.

Słowa kluczowe: przekonania, młodzież, rodzina, bezrobotni.

Streszczenie. Celem badań była diagnoza przekonań młodych Polaków na temat życia rodzinnego osób bezrobotnych, a także rozpoznanie różnic w tym zakresie zależnie od wybranych etapów edukacji. Dane empiryczne gromadzono za pomocą kwestionariusza ankiety nt. przekonań młodzieży na temat osób zagrożonych wykluczeniem społecznym autorstwa A. Kanios, M. Czechowskiej-Bielugi, A. Weissbrot-Koziarskiej, R. Krawczyk i P. Zielińskiej. Analizom poddano wypowiedzi 1084 osób, w tym 588 uczniów ze szkół średnich oraz 496 studentów różnych kierunków studiów z dziewięciu województw. Mimo że z wypowiedzi osób badanych wynika, że postrzegają oni bezrobotnych jako zależnych od innych, analizowane przekonania można uznać za relatywnie pozytywne. Biorąc pod uwagę różnice, można z kolei zauważyć, że młodzież szkolna – w porównaniu ze studentami – była bardziej przekonana, że osoby bezrobotne cenią życie rodzinne, oczekując od bliskich pomocy w rozwiązywaniu własnych problemów. Z kolei studenci wyraźniej postrzegali bezrobotnych jako wychowujących dzieci. Co więcej, wiek, miejsce nauki, miejsce zamieszkania i rodzaj uczelni lub szkoły również okazały się czynnikami różnicującymi przekonania badanej młodzieży.

Wprowadzenie

Ważnym zadaniem dla pedagogów rozumianym jako warunek konieczny do prowadzenia edukacji w paradygmacie podmiotowości jest identyfikacja hierarchii celów edukacyjnych. Jest to możliwe dzięki poznawaniu uczniów, rozpoznawaniu ich aspiracji, postaw, potrzeb, wartości oraz przekonań (por.: Wróblewska 2004; Kluz 2007). Możliwie wszechstronne rozpoznanie procesów obejmujących nabywanie przez nich kompetencji społecznych, kształtowanie przekonań oraz wykorzystywanie zasobów w rozpoczynającym się życiu dorosłym jest ważne dla pracy wychowawczej kreującej aktywnego i twórczego człowieka (Kluz 2007, s. 10–11; por.: Pawlina 2010).

Wyniki analiz młodego pokolenia wskazują na podstawową rolę relacji jednostki ze środowiskiem społecznym, w tym rodzinnym, w kształtowaniu ich kariery życiowej. Tworzenie własnego systemu wartości i poczucia tożsamości przez młodzież jest warunkowane spostrzeganiem zachowań innych, zgodnych lub nie z porządkiem normatywnym ustanowionym w danym społeczeństwie (Kluz 2007, s. 13; 24). Funkcjonowanie jednostki w społeczeństwie zależy zatem nie tylko od tego, jak otaczający świat na nią oddziałuje, ale i od tego, jak ona spostrzega i interpretuje zdarzenia społeczne i zachowania innych (Kluz 2007, s. 15). W przypadku młodzieży, która w niedalekiej przyszłości może podejmować się pełnienia nowych dla niej zadań, jakimi są wejście na rynek pracy oraz zakładanie własnej rodziny, wydaje się, że istotne są przekonania nt. funkcjonowania zawodowego i rodzinnego osób dorosłych (por.: Pawlina 2010, s. 37–43; Diemer, Hsieh 2008; Kracke 2002).

Młodzież stanowi niewątpliwie ważną kategorię osób badanych choćby z uwagi na ogromne znaczenie dla rozwoju każdego społeczeństwa (por.: Szymański 2000, s. 45; Zaleska, Krzywosz-Rynkiewicz 2011; Bajkowski, Sawicki, Sosnowski 2013). Może stanowić z jednej strony niebezpieczeństwo dla stabilności społecznej, a z drugiej nadzieję na odnawianie się społeczeństwa i jego kultury (Moczuk 2003). Okres młodości to stan przejściowy, który cechuje się niepełnym dostępem do uprawnień społecznych, a jednocześnie otwartymi perspektywami życiowymi (Filipiak 1999). Młodzi ludzie częściej niż w poprzednich okresach rozwojowych stają przed koniecznością podejmowania poważnych decyzji życiowych. Jednocześnie brak doświadczenia w tym zakresie powoduje, że zmagają się z licznymi problemami i kryzysami (Seginer, Noyman 2005; Sarzyńska-Mazurek 2019). Może też pojawiać się niepewność, niemożność ustalenia własnej drogi społeczno-zawodowej, widmo bezrobocia oraz samotności powodujące stres i napięcie (Sztompka 2000; por.: Kozaczuk 2003). Obraz interpretacji i oceny własnych planów rodzinnych i zawodowych młodzieży może i powinien być zatem naświetlany z różnych punktów widzenia. Jedną z perspektyw mogą być przekonania na temat ważnych kwestii stanowiących wyzwanie dla młodego pokolenia, czyli rodziny jak i na temat głównych zagrożeń, jakim może być brak pracy (por.: Moczuk 2003). Definicje i opisy zjawiska bezrobocia uwzględniają takie elementy, jak: pozostawanie bez pracy zarobkowej,

okres braku zatrudnienia, poszukiwanie pracy i gotowość jej podjęcia (Kwiatkowski 2001). Są to elementy niejednokrotnie pojawiające się w procesie wchodzenia w dorosłość osób młodych.

Badanie przekonań nawiązujące do różnych wątków bezrobocia wydaje się ważne, biorąc pod uwagę sytuację gospodarczą, która mimo znacznej poprawy wciąż nie sprzyja młodym, którzy wchodzą na rynek pracy. Zjawisko bezrobocia w tej grupie wiekowej jest uznane za jedną z podstawowych kwestii społecznych i stanowi zagrożenie ekonomiczno-społeczne (Sadowski, Kozłowski 2010). Utrudnia start życiowy, rozwój i funkcjonowanie w społeczeństwie. Zgodnie z danymi poziom bierności zawodowej młodych ludzi (do 25. r.ż.) jest wysoki, co wynika głównie z ich niskiej aktywności na rynku pracy. Odkładają oni rozpoczęcie kariery zawodowej z uwagi na kontynuowanie nauki. Tylko co trzeci młody człowiek był aktywny zawodowo, podczas gdy wśród osób nieco starszych wskaźnik zatrudnienia był ponad dwukrotnie wyższy. Wśród powodów wysokiego bezrobocia młodych ludzi wymienia się także brak umiejętności odnajdywania się na rynku pracy oraz niedopasowanie kwalifikacji do oczekiwań i wymagań pracodawców (<https://psz.praca.gov.pl/-/9934634-bezrobocie-w-polsce-rok-2018>).

Badanie przekonań, które w swojej treści zawierają elementy życia rodzinnego, znajduje swoje uzasadnienie choćby w założeniu, że wśród środowiskowych czynników warunkujących aspiracje życiowe młodzieży szczególną rolę pełni rodzina ze swym wielostronnym oddziaływaniem. Ponadto niejednokrotnie empirycznie potwierdzono, że na oczekiwania związane z przyszłością wpływają elementy życia rodzinnego (Radkiewicz 2002, s. 110). Doświadczenia pochodzące ze środowiska rodziny kształtują u młodzieży indywidualny obraz siebie, świat wartości i stosunek do otaczającej, zmieniającej się rzeczywistości. Dlatego analiza przekonań młodzieży dotycząca problematyki rodzinnej stanowi istotny aspekt prezentowanych wyników (por.: Kostańska, Łysiuk, Walesa 2015). Obszar życia rodzinnego jest ważny w kontekście badań nad młodzieżą również dlatego, że w ich hierarchii wartości zajmuje ona najwyższe miejsce (Kunikowski i in., 2016, s. 69; Kukła, Nowacka 2019).

Założenia metodologiczne badań własnych

Przedmiotem badań były przekonania młodzieży na temat życia rodzinnego osób bezrobotnych. Termin „przekonania” ma różne znaczenie zależnie od dziedziny, w której został zastosowany (Podsiađ, Więckowski 1989, s. 304–305). Za podstawę teoretyczną dotychczasowych badań nad adolescentami przyjmowano koncepcję Cz. Walesy (1976), zdaniem którego przekonania stanowią centralny ośrodek regulujący ludzkie zachowania. Wpływają nie tylko na poznanie, ale i ustosunkowanie się do otaczającego świata oraz działanie jednostki, zawierając w sobie elementy uczuć, świadomości, aspekty moralności, preferencji, więzi z innymi osobami oraz komponenty dotychczasowych doświadczeń. Analizując przekonania w kontekście psychopedagogicznym, istotna wydaje się definicja J. Pietera (1963, s. 214),

którego zdaniem są to „mniej lub więcej utrwalone sądy o jakimkolwiek przedmiocie; w znaczeniu węższym i właściwym; sądy w sprawach życiowo lub społecznie ważnych... pokrewne postawom; istotne ważne składniki osobowości. (...)”. Przekonania mogą być zatem rozumiane jako jeden ze sposobów manifestowania postaw wobec określonego przedmiotu. Rozumiejąc je zgodnie z trójkomponentowym ich ujęciem, są przejawem komponentu poznawczego. Zawierając w sobie wartościowanie, opierają się nie tylko na procesach poznawczych. Kształtują się zatem w oparciu o posiadane doświadczenia (informacje), ale również osobiste standardy, normy i uznawane wartości (Marody 1976, s. 99). Przekonania formułują się w środowisku społecznym, jednostka jest ich odbiorcą a społeczeństwo – ich przekazywaniem (Kozielecki 1997).

Świadomość problemów rozwojowych osób u progu dorosłości skłania do podejmowania badań, których przedmiotem są zagadnienia dotyczące planowania własnej przyszłości, w tym życia rodzinnego i zawodowego (por.: Diemer, Hsieh 2008; Basuil, Casper 2012). Przyjęto, że procesy poznawcze ujawniane poprzez aktywność percepcyjną jednostki odgrywają decydującą rolę w jej adaptacji w środowisku społecznym. Określają sposób pełnienia przez nią ról społecznych i wypełniania zadań życiowych (Kluz 2007, s. 16).

Celem badań była diagnoza przekonań młodzieży na temat życia rodzinnego osób bezrobotnych oraz identyfikacja różnic w tym zakresie pomiędzy młodzieżą szkolną i akademicką (por.: Kostańska, Łysiuk, Walesa 2015).

Poszukiwanie różnic między młodzieżą szkolną i akademicką uzasadnia fakt, iż ukończenie liceum i egzamin dojrzałości stanowią ważny moment przełomowy, ponieważ wówczas młodzi ludzie podejmują decyzje mające długofalowe skutki związane z przyszłością, zwłaszcza zawodową (Markiewicz, Kaczmarek, Kostka-Szymańska 2010; Arnett 2000). Z kolei za zmienne niezależne przyjęto wiek, płeć, miejsce zamieszkania oraz rodzaj szkoły, w której badani pobierają naukę (por.: Kropińska, 2000; Kluz 2007).

W badaniu, przeprowadzonym na przełomie 2018 i 2019 r. zastosowano metodę sondażu diagnostycznego, w oparciu o narzędzie w postaci autorskiego kwestionariusza dotyczącego przekonań młodzieży na temat osób bezrobotnych. Wykorzystano jedną z części kwestionariusza ankiety dotyczącego przekonań młodzieży na temat osób zagrożonych wykluczeniem społecznym autorstwa A. Kanios, M. Czechowskiej-Bielugi, A. Weissbrot-Koziarskiej, R. Krawczyk i P. Zielińskiej (Kanios, Czechowska-Bieluga, Weissbrot-Koziarska, Zielińska, Lada 2019). Starano się zachować pewien margines swobody w wyborze i rozumieniu wybranych terminów i opisów pochodzących z teorii (por.: Brestovanský, Gubricová, Libercanová, 2018, s. 94–108). Do oceny natężenia wartości poszczególnych zmiennych zastosowano skalę Lickerta. Analizując przekonania młodzieży odpowiedziom przypisano rangi (wartości punktowe) w skali od 1 do 5, gdzie 1 pkt oznaczał „zdecydowanie prawdziwe”, 2 pkt – „umiarkowanie prawdziwe”, 3 pkt –

„trudno powiedzieć”, 4 pkt – „umiarkowanie nieprawdziwe” i 5 pkt – „zdecydowanie nieprawdziwe”. Zaproponowane rangowanie sugeruje, że im niższa średnia tym poszczególne twierdzenia, są bardziej zgodne z przekonaniem młodzieży.

W badaniu wzięły udział 1084 osoby, w tym 588 uczniów ze szkół średnich (liceum i technikum) oraz nieznacznie mniej – 496 studentów różnych kierunków studiów, z następujących województw: opolskiego, śląskiego, podlaskiego, dolnośląskiego, lubelskiego, świętokrzyskiego, mazowieckiego, małopolskiego oraz podkarpackiego. Respondenci byli zróżnicowani pod względem płci, wieku, miejsca zamieszkania oraz typu szkoły. Zastosowano dobór celowy. Większość badanych stanowiły kobiety (72%). Ponad jedna trzecia badanej grupy respondentów (38,9%) mieszkała na wsi, a nieco mniej z nich (31,1%) deklaroowało duże miasto jako swoje miejsce zamieszkania. Pozostali młodzi ludzie mieszkali w małym mieście (13,3%) i w mieście średniej wielkości (16,7%).

Analiza wyników badań własnych

W obrazie przekonań osób z wybranych dwóch etapów edukacji dominują przypuszczenia, że bezrobotni są utrzymywani przez pracujących członków rodziny i oczekują od nich pomocy w rozwiązywaniu własnych problemów. Wyniki badań wskazują, że dwa stwierdzenia, jedno powiązane z finansami, a drugie związane z kwestią radzenia sobie/pomocy uzyskały najbardziej wyraźne wybory. Młodzież, zarówno szkolna jak i uniwersytecka najbardziej zgadzała się z tezą, że bezrobotni są utrzymywani przez pracujących członków rodziny ($M=2,30$). Nieznacznie słabiej badani byli przekonani, że osoby bezrobotne oczekują od rodziny pomocy w rozwiązaniu własnych problemów ($M=2,41$) oraz że zajmują się wychowywaniem dzieci ($M=2,56$).

Relatywnie przeciętna siła przekonań zawierała się w tezach, że osoby bezrobotne spędzają czas wolny najczęściej z rodziną ($M=2,72$), cenią życie rodzinne ($M=2,72$) a także zajmują się chorymi lub niesamodzielnymi członkami rodziny ($M=2,73$).

Pozostałe kategorie przekonań, odnoszące się do życia rodzinnego bezrobotnych, są w tej grupie mniej znaczące. Najmniej wyraźnie badana młodzież była przekonana, że bezrobotni rozmawiają z rodziną głównie o swoich problemach ($M=2,80$) i że wprowadzają w atmosferę rodziny chaos ($M=2,81$). Szczegółowe dane zostały zobrazowane w tab. 1 oraz na wykresie 1.

Biorąc pod uwagę różnice (wartość t empirycznego) między młodzieżą szkolną a akademicką, wyłoniono trzy obszary dalszych analiz. Spośród prezentowanych przekonań badani, zależnie od poziomu edukacji, odmiennie oceniali stwierdzenie, że osoby bezrobotne cenią życie rodzinne ($p=0,047$), zajmują się wychowywaniem dzieci ($p=0,050$) oraz że osoby bezrobotne oczekują od rodziny pomocy w rozwiązaniu ich problemów ($p=0,015$).

Tabela 1. Życie rodzinne osób bezrobotnych – porównanie (średnie wartości)

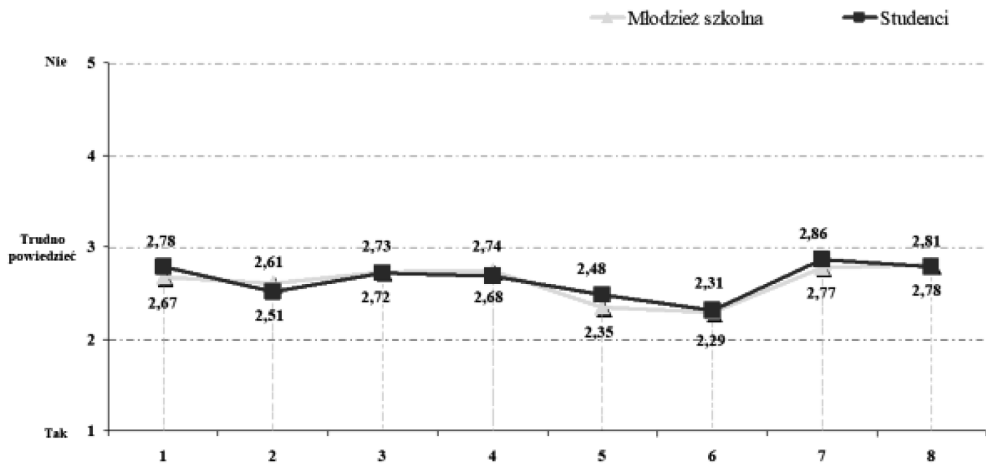
Stwierdzenia na temat osób bezrobotnych	Ogółem		Młodzież		Studenci		Porównanie	
	M	SD	M	SD	M	SD	t°	p
cenią życie rodzinne	2,72	0,90	2,67	0,95	2,78	0,83	-1,990	0,047*
wychowują dzieci	2,56	0,90	2,61	0,94	2,51	0,85	1,960	0,050*
zajmują się chorymi lub niesamodzielnymi członkami rodziny	2,73	0,88	2,73	0,94	2,72	0,81	0,180	0,855
spędzają czas wolny najczęściej z rodziną	2,72	0,93	2,74	0,98	2,68	0,87	1,050	0,293
oczekują od rodziny pomocy w rozwiązaniu ich problemów	2,41	0,89	2,35	0,90	2,48	0,86	-2,450	0,015*
są utrzymywani przez pracujących członków rodziny	2,30	0,92	2,29	0,92	2,31	0,91	-0,490	0,627
wprowadzają w atmosferę rodziny chaos	2,81	0,92	2,77	0,98	2,86	0,84	-1,660	0,098
rozmawiają z rodziną głównie o swoich problemach	2,80	0,97	2,81	1,03	2,78	0,90	0,470	0,640

Uwaga* – różnice istotne statystycznie.

Źródło: badania własne.

Młodzież szkolna była silniej przekonana, że osoby bezrobotne cenią życie rodzinne i że oczekują od rodziny pomocy w rozwiązaniu własnych problemów w porównaniu ze studentami. Z kolei studenci mieli wyraźniejszą opinię, że bezrobotni zajmowali się wychowywaniem dzieci.

W zakresie kolejnej z analizowanych cech, za jaką przyjęto, wiek zostały wzięte pod uwagę następujące przedziały: 17–18; 19–20; 21–22; 23–24 oraz wiek powyżej 25 lat. Okazało się, że wiek koreluje na poziomie istotnym tylko z jednym stwierdzeniem, zgodnie z którym bezrobotni rozmawiają z rodziną głównie o swoich problemach ($p < 0,039$). Na podstawie współczynnika korelacji V Cramera można stwierdzić, że zależność między analizowanymi zmiennymi w próbie jest niewyraźna (0,080). Uczniowie w wieku 17-18 lat częściej niż pozostali, starsi badani nie mają zdania w kwestii tematyki rozmów osób bezrobotnych z rodziną głównie o własnych problemach. Brak przekonania o takiej treści dyskusji wśród bezrobotnych dominuje w grupie adolescentów.

1 – Osoby długotrwale bezrobotne cenią życie rodzinne, 2 – Osoby długotrwale bezrobotne zajmują się wychowywaniem dzieci, 3 – Osoby długotrwale bezrobotne zajmują się chorymi lub niesamodzielnymi członkami rodziny, 4 – Osoby długotrwale bezrobotne spędzają czas wolny najczęściej z rodziną, 5 – Osoby długotrwale bezrobotne oczekują od rodziny pomocy w rozwiązaniu ich problemów, 6 – Osoby długotrwale bezrobotne są utrzymywani przez pracujących członków rodziny, 7 – Wprowadzają w atmosferę rodziny chaos, 8 – Osoby długotrwale bezrobotne rozmawiają z rodziną głównie o swoich problemach

Wykres 1. Osoby bezrobotne w obszarze życia rodzinnego – porównanie (średnie wartości)

Źródło: badania własne.

Kolejna z cech, miejsce zamieszkania, koreluje na poziomie istotnym z tezą, iż osoby bezrobotne zajmują się chorymi lub niesamodzielnymi członkami rodziny ($p < 0,024$). Na podstawie współczynnika korelacji V Cramera można stwierdzić, że zależność między analizowanymi zmiennymi w próbie jest niewyraźna (0,090). Mieszkańcy dużych miast częściej niż pozostali badani (mieszkańcy mniejszych miast i wsi) nie mają zdania w kwestii zajmowania się przez osoby bezrobotne chorymi lub niesamodzielnymi członkami rodziny.

Badani uczyli się na uniwersytetach, w wyższych szkołach zawodowych, politechnikach, akademiach, a w przypadku młodzieży szkolnej – technikach i liceach. W analizach korelacyjnych między rodzajem uczelni lub szkoły a przekonaniem badanej młodzieży wzięto pod uwagę powyższe miejsca nauki. Okazało się, że rodzaj uczelni i szkoły koreluje na poziomie istotnym z następującymi stwierdzeniami: osoby bezrobotne cenią życie rodzinne ($p < 0,047$), zajmują się wychowywaniem dzieci ($p < 0,003$), spędzają czas wolny najczęściej z rodziną ($p < 0,002$), oczekują od rodziny pomocy w rozwiązaniu ich problemów ($p < 0,000$) oraz są utrzymywane przez pracujących członków rodziny ($p < 0,000$). Na podstawie współczynnika korelacji V Cramera można stwierdzić, że zależność między analizowanymi zmiennymi w próbie jest niewyraźna (od 0,090 do 0,130).

Studenci z uniwersytetów częściej niż pozostali badani zgadzali się, że osoby bezrobotne oczekują od rodziny pomocy w rozwiązaniu własnych problemów (41,5%) oraz że są utrzymywane przez pracujących członków rodziny (41,2%). Natomiast nie mieli zdania w kwestii ich oceny życia rodzinnego (59,2%), wychowywania dzieci (43,1%) i spędzania czasu wolnego najczęściej w gronie rodziny (53,3%).

Wyniki badań wykazały także brak istotnych statystycznie zależności między płcią a analizowanymi przekonaniem (por.: Kostańska, Łysiuk, Walesa 2015).

Podsumowanie

Przedstawione badania wskazują, że młodzież zdecydowanie postrzegają osoby bezrobotne jako utrzymywane przez pracujących członków rodziny. Nieznacznie słabiej badani byli przekonani, że osoby te oczekują od rodziny pomocy w rozwiązaniu własnych problemów. Najmniej wyraźnie byli z kolei zdecydowani, że bezrobotni rozmawiają z rodziną głównie o swoich problemach i że wprowadzają w atmosferę rodziny chaos. Pomimo że część badanych akcentowała różnego typu utrudnienia w funkcjonowaniu rodzinnym osób bezrobotnych, wykazane w analizach przekonania można uznać za relatywnie pozytywne, choć teza ta niekoniecznie musi korespondować z dostateczną wiedzą o strukturze funkcjonowania tej grupy osób (por.: Gorczycka, 2002). Wyniki badań pozwalają sądzić, że życie rodzinne osób bezrobotnych pozostaje sferą życia mniej znaczącą z punktu widzenia młodzieży i stąd trudną do oceny. Przyjęto, że procesy poznawcze ujawniane poprzez aktywność percepcyjną jednostki odgrywają decydującą rolę w jej adaptacji w środowisku społecznym, w tym rodzinnym i zawodowym. Określają sposób pełnienia przez nią ról społecznych i wypełniania zadań życiowych. Wyniki te można zatem rozpatrywać w kontekście postrzegania przez młodzież otaczającego świata jako niejednoznacznego i niepewnego, co może osłabiać rozwój uczestniczenia w życiu społecznym, a także nasilać postawy defensywne i egoistyczne, warunkowane skłonnością do interpretacji otoczenia jako nieprzyjaznego (Chlewiński 1994).

Ujawnione różnice między adolescentami a osobami z wyłaniającej się dorosłości wpisują się w ujęcie analizowanych faz rozwojowych jako całościwie odrębnych (Arnett 2000). Brak jednoznaczności w rozwoju przekonań badanych co do życia rodzinnego bezrobotnych uwidacznia uzyskany poziom istotności statystycznej omawianych wyników badań. Adolescenti byli bardziej przekonani, że osoby bezrobotne cenią życie rodzinne i że oczekują od rodziny pomocy w rozwiązaniu ich problemów w porównaniu ze studentami. Z kolei starsi badani byli silniej przekonani, że bezrobotni zajmują się wychowywaniem dzieci.

Wyniki wcześniejszych badań nad młodzieżą ujawniły, że płeć, w przeciwieństwie do wieku, jest czynnikiem różnicującym przekonania (Kropińska 2000). Niniejsze analizy dowodzą jednak, że nie ma istotnych statystycznie zależności między tymi zmiennymi. Z kolei wiek koreluje na poziomie istotnym jedynie z jedną wybraną tezą. Miejsce nauki, miejsce zamieszkania i rodzaj uczelni lub szkoły również oka-

zały się czynnikami różnicującymi przekonania badanej młodzieży (por.: Kluz 2007, s. 11). Co ciekawe, wyraźnie niedoceniana jest możliwość zajmowania się przez osoby bezrobotne chorymi lub niesamodzielnymi członkami rodziny, przy czym mieszkańcy dużych miast częściej niż pozostali badani (mieszkańcy mniejszych miast i wsi) nie mieli zdania w tej kwestii. Studenci z uniwersytetów częściej niż pozostali badani zgadzali się, że osoby bezrobotne oczekują od rodziny pomocy w rozwiązywaniu ich problemów oraz że są utrzymywane przez pracujących członków rodziny.

Identyfikacja przekonań młodzieży ukazująca życie rodzinne bezrobotnych jako trudne do oceny wpisują się w nurt badań wskazujących na brak jednoznacznych opinii wśród pokolenia Z. Tak zwane pokolenie Z, czyli osoby urodzone po 1990 r., w literaturze przedmiotu są często postrzegane jako nieangażujące się, trudne we współpracy, bardzo roszczeniowe i wymagające szczególnego podejścia. Przypisuje się im brak lojalności, lenistwo i stosunkowo „swobodne” podejście do pracy.

Z perspektywy pedagogicznej są to wyniki znaczące dla konstruowania systemu wsparcia młodzieży w kontekście budowania ich świadomości społecznej i zawodowej. Zachodzące w ostatnich latach zmiany społeczno-ekonomiczne, w tym pandemia COVID-19 w Polsce, ale i w całej gospodarce światowej silnie wpływają na funkcjonowanie młodych osób i na kształtowanie ich przekonań w kwestiach ekonomiczno-społecznych, w tym zawodowych i rodzinnych (por.: Walesa 2011). Materiał z prezentowanych analiz może okazać się pomocny w konstruowaniu programów pracy z młodym pokoleniem, która staje się wyzwaniem dla pracodawców, rekruterów, menedżerów, specjalistów ds. HR, doradców zawodowych czy też szkoleniowców (Kukła, Nowacka 2019; por.: Skorikov 2007).

Analizując prezentowane wyniki badań, warto mieć na uwadze fakt, że światopogląd młodzieży wykazuje cechy niestabilności, podlegając procesowi dynamicznego rozwoju. Z kolei, jak wskazują wyniki dotychczasowych badań, opinie młodzieży na temat zjawisk patologii społecznej nie odbiegają od tradycyjnych standardów społecznych (Pstrąg 2003). W przyszłych badaniach interesująca wydaje się perspektywa badawcza uwzględniająca odróżnienie przekonań młodzieży od stanowiska generacji ich rodziców. Przedstawione analizy mogą zatem stanowić pewien wkład i inspirację do kontynuowania dyskusji nad złożonym zagadnieniem przygotowania młodzieży do czekającej ją przyszłości.

Bibliografia

1. Arnett J.J. (2000), *Emerging Adulthood. A Theory of Development from the Late Teens Through the Twenties*, „American Psychologist”, vol. 55(5), 469–480. DOI: <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.5.469>.
2. Bajkowski T., Sawicki K., Sosnowski T. (2013), *Sytuacja społeczna i perspektywy zawodowe 15+ -czynniki, bariery, dobre praktyki. Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu młodzieży wchodzącej na lokalny rynek pracy*, Białystok: Białostocka Fundacja Kształcenia Kadr.

3. Basuil D.A., Casper W.J. (2012), *Work-family planning attitudes among emerging adults*, "Journal of Vocational Behavior", Vol. 80(3), DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2012.01.017>.
4. Brestovanský M., Gubricová J., Libercanová K. (2018), *Inclusion, Diversity, Equality in Non-Formal Education through the Optic of Youth and Youth Workers*, „Acta Educationis Generalis”, 8, 94-108.
5. Chlewiński Z. (1994), *Przyszłość świata w aspekcie szans i zagrożeń. Psychologiczne badania studentów*, „Przegląd Psychologiczny”, 1-2, 40-49.
6. Diemer M.A., Hsieh C. (2008), *Sociopolitical development and vocational expectations among lower-SES adolescents of color*, "Career Development Quarterly", Vol. 56(3), DOI: <https://doi.org/10.1002/j.2161-0045.2008.tb00040.x>.
7. Filipiak M. (1999), *Od subkultury do kultury alternatywnej*, Lublin: UMCS.
8. Gorczycka E. (2002), *Młodzież akademicka wobec Unii Europejskiej*, Częstochowa: Wyd. Politechniki Częstochowskiej.
9. <https://psz.praca.gov.pl/-/9934634-bezrobocie-w-polsce-rok-2018> (data dostępu 15.03.2020).
10. Kanios A., Czechowska-Bieluga M., Weissbrot-Koziarska A., Zielińska P., Lada A. (2019), *Młodzież wobec zjawiska wykluczenia społecznego*, [w:] R. Bera, S. Kwiatkowski (red.), *Młodzież wobec współczesnych zagrożeń w życiu społecznym*, Warszawa: Wyd. APS.
11. Kluz T. (2007). *Psychospołeczne uwarunkowania wyboru wartości przez młodzież*, Toruń: Akapit.
12. Kostańska L., Łysiuk L., Walesa Cz. (2015), *Przekonania młodzieży dotyczące zagadnień życiowo doniosłych*, „Horyzonty Psychologii”, t. V, 79-93.
13. Kozaczuk F. (2003), *Wstęp*, [w:] F. Kozaczuk, *Młodzież wobec współczesnych zagrożeń*, Rzeszów: Wyd. URz.
14. Koziński J. (1997), *Koncepcje psychologiczne człowieka*, Warszawa: Wyd. Akademickie Żak.
15. Kracke B. (2002), *The role of personality, parents and peers in adolescent career exploration*, "Journal of Adolescence", Vol. 25(1), DOI: <https://doi.org/10.1006/jado.2001.0446>.
16. Kropińska I. (2010), *Przekonania zdrowotne. W poszukiwaniu perspektywy pedagogicznej*, Bydgoszcz: WSzP w Bydgoszczy.
17. Kukła D., Nowacka M. (2019), *Charakterystyka podejścia do pracy przedstawicieli pokolenia Z – praca w systemie wartości młodych. Cz. 1*, „Edukacja ustawiczna dorosłych” 3 (106), 120-130
18. Kunikowski J., Kamińska A., Gawryluk M. (2016), *Aspiracje zawodowe młodzieży*, „Annales UMCS”, Vol. XXIX, 4, SECTIO J, 55-78, 10.17951/j.2016.29.4.55
19. Kwiatkowski E. (2001), *Bezrobocie. Podstawy teoretyczne*, Warszawa: PWN.
20. Markiewicz K., Kaczmarek B.L.J., Kostka-Szymańska M. (2010), *Cechy osobowości a decyzje adolescentów dotyczące planów edukacyjnych i zawodowych*, „Psychologia Rozwojowa”, nr 15(3).
21. Marody M. (1976), *Sens teoretyczny a sens empiryczny pojęcia postawy*, Wyd 1., Warszawa: PWN.
22. Moczuk E. (2003), *Zagrożenia współczesnej młodzieży*, [w:] F. Kozaczuk (red.), *Młodzież wobec współczesnych zagrożeń*, Rzeszów: Wyd. URz.
23. Pawlina K. (2010), *Młodzież szkolna o swoich problemach*, Warszawa: Wyd. SL.
24. Pieter J. (1963), *Słownik psychologiczny*, Wrocław: Ossolineum.
25. Podsiad A., Więckowski Z. (1983), *Mały słownik terminów i pojęć filozoficznych dla studiujących filozofię chrześcijańską*, Warszawa: Pax.

26. Pstrąg D. (2003), Poglądy młodzieży na temat wybranych zjawisk patologii społecznej, [w:] F. Kozaczuk (red.), *Młodzież wobec współczesnych zagrożeń*, Rzeszów: Wyd. URz.
27. Radkiewicz P. (2002), *Młodzież i jej aspiracje: jak nastolatki spostrzegają szanse realizacji ważnych celów życiowych*, „Studium Psychologiczne”, z. 4.
28. Sadowski Z., Kozłowski P. (2010), *Zagrożenia ekonomiczno-społeczne*, „Nauka”, nr 4.
29. Sarzyńska-Mazurek E. (2019), *Poczucie własnej skuteczności osób u progu dorosłości*, „Edukacja ustawiczna dorosłych”, 4 (107), 19–28.
30. Seginer R., Noyman M.S. (2005), *Future orientation, identity and intimacy: Their relations in emerging adulthood*, „European Journal of Developmental Psychology”, Vol. 2(1), DOI: <https://doi.org/10.1080/17405620444000201>
31. Skorikov V. (2007), *Continuity in adolescent career preparation and its effects on adjustment*, „Journal of Vocational Behavior”, Vol. 70(1), DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2006.04.007>.
32. Sztompka J. (2000), *Trauma wielkiej zmiany*, Warszawa: PWN.
33. Szymański M. (2002), *Kryzys i zmiana. Studia nad przemianami edukacyjnymi w Polsce w latach dziewięćdziesiątych*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej.
34. Walesa Cz. (1976), *Rozwój zgodności przekonań u współmałżonków*, „Roczniki Filozoficzne – Psychologia”, 24, 4, 61–78.
35. Walesa Cz. (2011), *Szanse i zagrożenia człowieka XXI wieku (zarys problematyki psychologicznej)*, „Horyzonty Psychologii”, 1, 23–36.
36. Wróblewska W. (2004), *Dynamika aspiracji edukacyjnych studentów w obliczu zmian*, Białystok: Trans Humana.
37. Zalewska A., Krzywosz-Rynkiewicz B. (2011), *Psychologiczne portrety młodych obywateli. Rozwojowe i podmiotowe uwarunkowania aktywności obywatelskiej młodzieży*, Warszawa: Wydawnictwo Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej.

dr hab. Marta Czechowska-Bieluga, prof. UMCS – Wydział Pedagogiki i Psychologii Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie